

‘RUSSISCH? MAAR DAT IS TOCH HEEL MOEILIJK!’

Tja, dat vreemde alfabet...

Eva den Hartog, van 1987 tot 1 mei 2010 docente Russisch aan het Etty Hillesum Lyceum in Deventer, heeft altijd genoten van de stappen die zij met haar leerlingen zette om het cyrillisch alfabet onder de knie te krijgen. Ook lezers zonder enige voorkennis kunnen aan de hand van dit artikel zelf ervaren hoe leuk het is.

EVA DEN HARTOG

‘Maar dat is toch heel moeilijk?’ Een veelgehoorde reactie als je vertelt dat je Russisch leert (of geeft) op school. Ongeloof en bewondering zijn je deel.

Iedereen weet je te vertellen: Russisch wordt met andere letters geschreven, en het is bovendien niet te verstaan als je eens een politiek leider op de tv hoort. Dat cyrillische schrift noemt men vrijwel altijd als eerste, het lijkt de grootste afstandschepper. Tegelijkertijd heeft het iets aantrekkelijk geheimzinnigs.

Daar beginnen we dus mee, met die letters. Tijdens het jaarlijkse open huis op mijn school, het Etty Hillesum Lyceum in Deventer, ontvangen we kinderen van groep 8 en hun ouders (en broertjes en zusjes) in een eigen lokaal, ingericht met Russische lesboeken, folkloristisch kinderspeelgoed, thee uit de samowar en andere typisch Russische zaken die je niet zomaar in Nederland aantreft. Leerlingen uit klas 2, met net een paar maanden Russisch achter de rug, zitten klaar aan een tafel bij de ingang van het lokaal en vragen elke jonge bezoeker:

‘Zal ik je naam in het Russisch opschrijven?’ Dat valt in goede aarde.

Voor de leerlingen is dit een spannende klus. Sommige namen zijn makkelijk, zelfs op het teleurstellende af: Tom wordt in het Russisch TOM, niks exotisch aan... Maar de meeste zijn ingewikkelder. Laura is ЛАУРА, Sanne is САННЕ, Erik is ЭРИК. Maar hoe staat het met Eric? Nou, ook gewoon ЭРИК. Protest van het bezoekende kind, dat al gewend is te denken dat Eric met een c een andere naam is dan Erik met een k. Als je ЭРИС zou schrijven, spreekt een Rus dat uit als Eris. Hè? Opperste verwarring.

Het Russisch telt meer lettertekens dan het Nederlands: 33, tegen 26. Maar niet alle Nederlandse letters hebben een Russische tegenhanger. De h is het meest in het oog springende geval, dus wat moet je met de naam Hans? ХАНС... (De h uitspreken kunnen Russen ook al niet; wie Hans heet is hier niet blij mee...) Ook u, uu, ui en eu geven transcriptieproblemen. Het enige wat je kunt doen, is met Russische letters de uitspraak zo dicht mogelijk benaderen.

Leidend is dus altijd de uitspraak. De uitspraak van de naam Monique is gelijk aan die van de naam Moniek, dus de Russische spelling is in beide gevallen МОНИК. Weg onderscheid. Stel je de taferelen voor bij Stephan, Thomas, Sophie, Richard, Jacqueline, Alexander, Jamie, Huijberdien, Luuk, Teun, Marjolein, Anouk, Myrthe, Charlotte, Patrick, Joyce, om nog maar niet te spreken van Yücel en Jaydeigh.

Alfabet vooraf

Russisch leren is een confrontatie met een rare taal, met heel eigen woorden en pittige grammaticaregels, maar ook met een ander lettersysteem. Aan dat cyrillische schrift besteden we in het begin veel aandacht. Het blijkt, vaak tot verbazing van de leerlingen, heel goed te leren.

De basis wordt dus al gelegd op het open huis, als de kinderen nog in groep 8 zitten. Ze krijgen dan natuurlijk ook informatie mee naar huis over Russisch als schoolvak (een vrijwillig extra vak vanaf klas 2, je krijgt het drie uur per week, je kunt in de tweede fase door en in 5 havo

of 6 vwo eindexamen doen, net zoals bij Engels, Duits en Frans), en verder als smaakmakers puzzels en een boekenlegger waarop het Russische alfabet is afgebeeld met de Nederlandse transcriptie ernaast. En niet te vergeten het blaadje met je naam in het Russisch.

Als deze kinderen voor onze school kiezen, krijgen ze aan het eind van klas 1 een kennismakingsles Russisch. Naast een snuffe luisteren en spreken komen ook lezen en schrijven in dat ene lesuur aan bod. Het lezen en schrijven blijft beperkt tot een kennismaking met zo’n twintig drukletters, alleen hoofdletters.

М.С. Горбачев. Хорошие вопросы. По первому вопросу: да, демократизация — это неизбежная тенденция. Известно, что в последней четверти XX века в 105 государствах в результате демократических процессов, в том числе под воздействием перестройки, ушли с арены авторитарные режимы.

Russisch woordbeeld

DRUKLETTERS		SCHRIJFLETTERS		uitspraak
hoofdletters	kleine letters	hoofdletters	kleine letters	
А	а	А	а	a
Б	б	Б	б	b
В	в	В	в	v
Г	г	Г	г	g
Д	д	Д	д	d
Е	е	Е	е	jè
Ё	ё	Ё	ё	jò
Ж	ж	Ж	ж	zj
З	з	З	з	z
И	и	И	и	i
Й	й	Й	й	j
К	к	К	к	k
Л	л	Л	л	l
М	м	М	м	m
Н	н	Н	н	n
О	о	О	о	o
П	п	П	п	p
Р	р	Р	р	r
С	с	С	с	s
Т	т	Т	т	t
У	у	У	у	oe
Ф	ф	Ф	ф	f
Х	х	Х	х	ch
Ц	ц	Ц	ц	ts
Ч	ч	Ч	ч	tsj
Ш	ш	Ш	ш	sj
Щ	щ	Щ	щ	sjtsj
	ъ	·	·	harde teken
	ы	·	·	y
	ь	·	·	zachte teken
Э	э	Э	э	è
Ю	ю	Ю	ю	joe
Я	я	Я	я	ja

Het Russische alfabet

Wanneer de leerlingen Russisch echt kiezen, beginnen we in klas 2 opnieuw met de drukletters, maar nu krijgen ze zowel de hoofdletters als de kleine letters van uiteraard het hele alfabet. (In dit artikel gebruik ik uitsluitend hoofdletters.)

Vier groepen tekens

Het cyrillische alfabet is een mengeling van Latijnse, Griekse en, voor klanken die in beide systemen geen schriftelijke weergave kennen, ‘eigen’ letters. Voor Nederlanders (en allen die met het Latijnse schrift zijn opgevoed) zijn de lettertekens in vier groepen te verdelen. Die zijn het uitgangspunt bij het aanbieden van het schrift.

Groep 1: de letters K O M E T A (niet toevallig in deze volgorde aangeboden: zo leer je meteen je eerste Russische woord) geven – min of meer, uiteraard – dezelfde klanken weer die ze bij ons ook aanduiden.

De lettertekens van groep 2 (vanaf hier hou ik de Russische alfabetische volgorde aan) zijn meteen een stuk lastiger, al zien ze er simpel uit: В Ё Н Р С У Х. Ze geven helemaal niet onze B, Ё, H, P, C, Y en X weer, maar heel andere klanken, namelijk V/W, JO, N, R, S, OE en CH.

Bij groep 3 komen we pas echt bij het andere uiterlijk van het cyrillische alfabet aan: Б Г Д З И Й Л П Ф Ц Ч Э Ю Я. Dit onbekende uiterlijk herbergt, heel verrassend, een vertrouwd stel klanken: B, G (zij het niet onze keelschrapende G, maar de Duitse/Engelse/Franse), D, Z, I/IE, J, L, P, F, TS, TSJ, E (als Ё uitgesproken), JOE, JA.

Nu zijn 6+7+14=27 tekens aan de beurt geweest. Er resten dus nog 6, de heel rare: een vreemd uiterlijk gekoppeld aan een vreemde (of nog vreemder: géén) klank. Groep 4 bevat vier tekens, waarvan de uitspraak meer moeite kost en die in ons alfabet niet adequaat weer te geven zijn. Bij benadering:

Ж	ZJ
Ш	SJ
Щ	SJTSJ
Ы	tussen UU en IE

De overige twee, Ъ en Ь, vertegenwoordigen geen zelfstandige klank, maar hebben een functie in combinatie met aangrenzende tekens. Over de finesses van de uitspraak valt trouwens veel meer boeiends te vertellen, maar die vallen buiten het bestek van dit artikel.

Wennen

De vier groepen tekens worden niet als groep aangeboden. Spelenderwijs ontcijferen de leerlingen woorden waarin naast al bekende steeds een of meer nieuwe letters voorkomen; zo worden ze bijna stuk voor stuk geïntroduceerd. De ‘overkoepelende’ verdeling in groepen komt daarna, als theoretisch kader.

Het schrijven van de letters leren de leerlingen door te kijken hoe ik de woorden letter voor letter op het bord in fases vóórschrijf (op lijntjes) en door dat na te doen. In het begin is het meer tekenen dan schrijven. Je hand moet wennen aan heel andere bewegingen. Probeer maar eens in één keer de И goed te krijgen. De Д is een voorbeeld van een letter die wat uitleg nodig heeft. Hij lijkt met wat fantasie op een piano die je van opzij ziet. Je tekent eerst de basis. Let op: de pootjes staan niet op de grond, maar steken erin (want vallen onder de lijn), en daarbovenop komt dan de eigenlijke piano, precies de letter Л (die daarvóór al behandeld was).

Het zelf schrijven van drukletters helpt het lezen (leren door handelen). Pas als alle letters in hun gedrukte vorm bekend zijn, zijn de schrijffletters, ook weer hoofd- en kleine letters, aan de beurt. Dat is een stap waar leerlingen soms erg tegen opzien. Maar achteraf vinden ze het bijna altijd heerlijk dat het tijdrovende tekenen van de drukletters niet meer hoeft. Voor het zover is, valt er opnieuw veel te wennen. De schrijffletters lijken niet altijd op hun drukvarianten en soms juist wél op Nederlandse letters. Andersom heeft het cursieve drukschrift iets weg van geschreven letters.

Aan het ontcijferen van schrijfschrift besteden we in verhouding weinig tijd, want vrijwel alle te lezen teksten zijn in drukletters.

Oefenen

Oefening baart lees- en schrijfkunst. (En opzoekkunst: we ‘dreunen’ les na les het hele alfabet klassikaal op, heel ouderwets, heel Russisch ook. En heel leuk, bijvoorbeeld met vertraging en versnelling.) Voor het echte Russisch aan de beurt is, oefenen we intensief met herkenbare woorden. Eerst woorden (dat zijn er maar een paar) met uitsluitend letters uit groep 1, dan gemengd met die uit groep 2 enzovoort, en dat zowel Russisch–Nederlands als Nederlands–Russisch. Naast de Nederlandse

Lees onderstaande woorden hardop en raad hun betekenis.

РЕСТОРАН КОСМОС ПИЖАМА ПАСПОРТ ЛОКОМОТИВ
ИНВАЛИД ХИРУРГ ОДЕКОЛОН ЯГУАР ЧЕМПИОН АВТОБУС
КЛОУН ЭКЗАМЕН ЮБИЛЕЙ ИНТЕРВЬЮ РОССИЯ

Onderstreep de woorden die beroepen aanduiden. Wat duiden de overige woorden aan?

КОФЕ ОФИЦЕР САЛАТ ФИЛОСОФ БАНАН ИНЖЕНЕР
ЖУРНАЛИСТ МАКАРОНЫ СУП

Noteer de sporttermen in de linker-, de muziektermen in de rechterkolom.

Zet de landen en hoofdsteden die bij elkaar horen in twee kolommen naast elkaar.

Schrijf de volgende woorden in het Russisch:

tabak, stoel, chaos, radio, aquarium, artiest, product.

Voorbeelden van oefeningen

voornamen uit de klas komen Russische aardrijkskundige namen (МОСКВА, ВОЛГА, УРАЛ, МУРМАНСК, ВЛАДИВОСТОК, СИБИРЬ) en begrippen (СПУТНИК, САМОВАР, МАТРЁШКА, ТАЙГА, ЦАРЬ, КОММУНИЗМ) aan de orde. Een centrale plaats hebben de cognaten, woorden van gelijke afstamming.

Na een paar maanden hebben de leerlingen het alfabet onder de knie – sommige al met de herfstvakantie, iedereen met de kerst. Al blijven vergissingen menselijk en zie je ТУРИСТ soms per ongeluk voor een typist aan. O nee! Even omschakelen. ■

Reacties op dit artikel zijn welkom op <e.p.denhartog@gmail.com>.

LITERATUUR

Langerak, T. (Red.) (1999). *Паспорт в Россию | Paspoort voor Rusland, Russisch voor het voortgezet onderwijs: Werkboek deel I*. Amsterdam: Pegasus.

MONDJE RUSSISCH

Leer het Russische alfabet met uitspraak en een interactieve luisteroefening op <www.rug.nl/let/onderwijs/Afdelingen/Slavisch/MondjeRussisch>.

